PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LX
2008

WARSZAWA 2008 VARSOVIE

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LX

Redaguje zespół / Editorial staff:
mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław Prochowicz, mgr Barbara Sałacińska, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski,
mgr Katarzyna Watemborska, doc. dr hab. Teresa Węgrzynowicz

Tłumaczenia / Translations:
Anna Kinecka,
Jacek Andrzejowski, Katarzyna Czarnecka, Ulla Lund Hansen, Henriette Lyngstrøm, Tomasz Samojlik

Skład i łamanie / Layout:
JRJ

Rycina na okładce: malowany pucharek szklany
z Zaborowa, pow. warszawski zachodni. Rys. P. Holub

Cover picture: enamel-painted glass beaker
from Zaborów, distr. Warszawa Zachód. Drawn by P. Holub

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2008

© Autorzy, 2008

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją
finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury. Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 831 32 21–25/110 lub pod adresem internetowym wydawnictwapma@pma.pl

Cennik wydawnictw, wykaz publikacji i pełen spis zawartości czasopism PMA: http://www.pma.pl/wydawnictwa
Price list, list of PMA publications and contens of PMA periodicals: http://www.pma.pl/wydawnictwa

Adres redakcji / Editorial office:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25/141,152; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LX

SPIS TREŚCI

Contents

Wojciech Brzeziński, Dzień dzisiejszy i perspektywy Państwowego Muzeum Archeologicznego 3
Present and Future Perspectives of the State Archeological Museum

ROZPRAWY

Maria Krajewska, Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.
W 150. rocznicę urodzin Erazma Majewskiego (1858–1922) 9
The Legacy of Erazm Majewski (1858–1922) in the Documentations Department of the State Archaeological Museum in Warsaw.
On His 150th Birthday Anniversary

Marek Florek, Cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na Wyżynie sandomierskiej. Historia i stan badań 97
Cemeteries of the Funnel Beaker Culture (TRB) in Sandomierz Upland. History and State of Research

MISCELLANEA

Dorota Słowińska, Katarzyna Dejtrowska, Ulla Lund Hansen, A Roman Painted Glass Beaker from a Przeworsk Culture Cemetery at Zaborów, Western Mazowsze 125
Malowany puchar szklany z cmentarzyska kultury przeworskiej w Zaborowie na zachodnim Mazowszu

Jacek Andrzejowski, Andrzej Przychodni, *Terra sigillata* z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Jartyporach na zachodnim Podlasiu 161
Terra Sigillata from a Wielbark Culture Cemetery at Jartypory, Western Podlasie Region

Adam Cieśliński, Dariusz Wyczółkowski, Zapinka gąsienicowata z Tumian, pow. olsztyński. Problem zaniku kultury wielbarskiej nad Łyną 179
A Caterpillar Brooch from Tumiany, distr. Olsztyn. The Decline of the Wielbark Culture on the Łyna River

Henriette Lyngstrøm, Technologia produkcji żelaza i wyrób noży żelaznych na terenie Danii od 500 r. przed Chr. do 1000 r. po Chr. 189
Iron Technology and Iron Knives Found in Denmark, 500 BC – AD 1000

MATERIAŁY

Adam Kulesza, Ceramiczne materiały neolityczne ze stanowiska IA w Strzyżowie, pow. hrubieszowski 197
A Neolithic Ceramic Assemblage from Strzyżów, site IA, distr. Hrubieszów

Mirosława Andrzejowska, Stanowisko ze schyłku epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza w Dziecinowie, pow. otwocki 225
Late Bronze and Early Iron Age Site at Dziecinów, distr. Otwock

Łukasz Maurycy Stanaszek, Analiza antropologiczna materiału kostnego z cmentarzyska w Dziecinowie, pow. otwocki 321
Anthropological Analysis of Bone from the Cemetery at Dziecinów, distr. Otwock

Tomasz Purowski, Wyniki badań wykopaliskowych osady obronnej w Tarławkach, pow. węgorzewski 335
A Fortified Settlement of West Balt Barrow Culture from the Early Iron Age at Tarławki, distr. Węgorzewo

Dariusz Krasnodębski, Marek Dulinicz, Tomasz Samojlik, Hanna Olczak, Bogumiła Jędrzejewska, Cmentarzysko ciałopalne kultury wielbarskiej w uroczysku Wielka Kletna (Białowieski Park Narodowy, woj. podlaskie) 361
A Cremation Cemetery of the Wielbark Culture in Kletna Range (Białowieża National Park, Podlasie Province)

OD REDAKCJI

Zasady opracowania tekstów do publikacji w „Wiadomościach Archeologicznych” 377

WYKAZ SKRÓTÓW 381

Wiadomości Archeologiczne, t. LX, 2008

WOJCIECH BRZEZIŃSKI

DZIEŃ DZISIEJSZY I PERSPEKTYWY PAŃSTWOWEGO MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO

THE PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES OF THE STATE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM

W roku 2008 mija 80 rocznica utworzenia Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie[1]. Zarówno w latach ubiegłych tak i obecnie muzeum łączy w sobie funkcje instytutu naukowego oraz instytucji wystawienniczej. Zatrudnia około 120 osób, z czego dwie trzecie stanowią muzealnicy. Wśród nich jest niemal 40 profesjonalnych archeologów, w tym sześciu z tytułami doktora lub profesora. Są oni w większości zaangażowani – w ramach działów opiekujących się zbiorami – w ich naukowe opracowywanie, badania wykopaliskowe a także przygotowywanie scenariuszy wystaw.

Drugim co do wielkości pionem związanym z opracowywaniem zbiorów w muzeum jest Dział Konserwacji Muzealiów oraz Pracownia Kopii. W Dziale tym konserwuje się w zasadzie wszystkie rodzaje zabytków archeologicznych, z wyjątkiem wielkogabarytowych elementów drewnianych. Ponadto w PMA działa Pracownia Antropologiczna specjalizująca się w analizach szczątków ludzkich, przede wszystkim z cmentarzysk badanych przez ekspedycje naszego muzeum. Rozbudowany jest również dział zajmujący się inwentaryzacją zbiorów, które pochodzą z ponad 11 000 stanowisk, przede wszystkim z terenu obecnej Polski oraz obszarów wchodzących niegdyś w skład Rzeczpospolitej. W PMA są także przechowywane i opracowywane w Pracowni Dokumentacji Naukowej ogromne archiwalia związane z dawnymi i współczesnymi badaniami archeologicznymi oraz spuścizny naukowe wielu wybitnych archeologów polskich. Muzeum posiada wyspecjalizowaną Bibliotekę Naukową, której zbiory liczą około 60 000 tomów. Wiele z nich to egzemplarze unikatowe, jedyne w zasobach bibliotecznych w Polsce. Biblioteka PMA służy całemu środowisku naukowemu, w tym również studentom archeologii.

Państwowe Muzeum Archeologiczne posiada największe magazyny zabytków archeologicznych w Polsce. Znajdują się one w Ośrodku Magazynowo-Studyjnym w Rybnie, pow. sochaczewski, około 70 km na zachód od Warszawy. W siedmiu pawilonach przechowywany jest przede wszystkim materiał masowy, to znaczy ceramika i zabytki krzemienne oraz m.in. fragmenty konstrukcji drewnianych. Na miejscu działa niewielka pracownia konserwacji. Archeolodzy z muzeum oraz z innych instytucji mają zapewnione warunki do dłuższych pobytów i prowadzenia studiów na miejscu.

Podobnie jak w czasie całego swojego istnienia Państwowe Muzeum Archeologiczne prowadzi obecnie intensywną działalność wykopaliskową. W pierwszych latach XXI wieku muzeum organizowało rocznie 4–9 ekspedycji wykopaliskowych, które badały stanowiska datowane od późnego paleolitu do wczesnego średniowiecza w Polsce centralnej i północno-wschodniej. Zgodnie z prawem jest to podstawowy sposób pozyskiwania zbiorów przez muzeum, gdyż wszystkie zabytki archeologiczne należą do Skarbu Państwa i wszelki obrót nimi jest nielegalny. Warto zauważyć, że większość tych

[1] D. Piotrowska, *Z dziejów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, WA LVI, 2003, s. 13–35; W. Brzeziński, *75 lat Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, WA LVI, 2003, s. 3–11: w obu tych pozycjach obszerne omówienie dziejów muzeum i aktów prawnych sankcjonujących jego powstanie.

badań prowadzono na zlecenie i ze środków Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków oraz ze środków niedawno powstałych programów operacyjnych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). Świadczy to o znaczącym zaangażowaniu PMA w ochronę dziedzictwa archeologicznego w Polsce.

Państwowe Muzeum Archeologiczne kontynuuje wydawanie w formie rocznika „Wiadomości Archeologicznych", które są najstarszym, bo liczącym obecnie 135 lat czasopismem archeologicznym w Polsce[2]. Publikowane są ponadto monografie stanowisk i katalogi naukowe zbiorów, zwłaszcza pochodzących z terenów wschodnich dawnej Rzeczpospolitej oraz katalogi wystaw. Łącznie pracownicy PMA publikują około 70 pozycji naukowych i popularnonaukowych rocznie. W 2008 roku zostały również wznowione po wieloletniej przerwie „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne", seria wydawnicza przeznaczona do publikacji obszernych prac materiałowych i problemowych.

W muzeum są realizowane od lat granty badawcze i wydawnicze Komitetu Badań Naukowych i Ministerstwa Nauki oraz MKiDN, które owocują edycjami obszernych monografii ważnych stanowisk archeologicznych. PMA prowadzi sekretariat i redakcję serii wydawniczej *Monumenta Archaeologica Barbarica*, dobrze znanej w środowisku archeologów europejskich zajmujących się okresem wpływów rzymskich. Spośród 14 opublikowanych tytułów tej serii, sześć jest autorstwa pracowników muzeum.

Drugim polem, na którym działa obecnie PMA jest szeroko pojęta popularyzacja dziedzictwa archeologicznego oraz działalność edukacyjna. W siedzibie muzeum pokazywana jest wystawa stała „Prahistoria ziem polskich" – obecnie gruntownie modernizowana z zastosowaniem nowoczesnych technik audiowizualnych, posiadać będzie także pełną wersję angielską. Towarzyszą jej wystawy związane z programami szkolnymi „Alfabet architektury romańskiej" i „ABC gotyku". Ponadto eksponowana jest wystawa poświęcona najbardziej znanemu stanowisku archeologicznemu w Polsce – Biskupinowi.

Co roku jest organizowanych szereg wystaw czasowych zarówno ze zbiorów własnych jak i innych muzeów, w tym zagranicznych. W 2003 roku duży sukces odniosła ekspozycja „Między Mykenami a Bałtykiem" przygotowana przez Muzeum Wschodniosłowackie w Koszycach, a w roku następnym sensacją stała się wystawa „Wandalowie – strażnicy bursztynowego szlaku", zrealizowana we współpracy z Instytutem Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W roku 2006 wydarzeniem na skalę ogólnopolską była prezentacja autentycznych zabytków z Troi w ramach wystawy „Troja – sen Henryka Schliemmanna" przygotowanej we współpracy z Museum für Vor- und Frühgeschichte w Berlinie. Rok 2007 przyniósł wystawę „Skarby starożytnej Łotwy" – pierwszą w Polsce prezentację bogatego łotewskiego dziedzictwa archeologicznego.

Jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach PMA stała się otwarta w grudniu 2007 roku wystawa „Skarby wieków średnich", zorganizowana ze zbiorów własnych Działu Średniowiecza i Czasów Nowożytnych. Warto podkreślić, że wystawa ta odniosła w lecie 2008 roku ogromny sukces w Wikinger Museum w Haithabu, gdzie w ciągu trzech miesięcy obejrzało ją ponad 109 tysięcy osób. Planujemy dalsze pokazy tej wystawy w kraju a także zagranicą, m.in. w Rydze, Berlinie i Pradze.

PMA prowadząc działalność edukacyjną ściśle współpracuje ze szkołami. Rocznie odbywa się w naszej siedzibie około 2000 lekcji muzealnych. Są one prowadzone w specjalnych salach dydaktycznych i obejmują naukę lepienia naczyń z gliny, wyrób paciorków, podstawy tkactwa, bicie monet. Łącznie muzeum odwiedza rocznie około 50 000 zwiedzających, z których blisko 80% stanowią dzieci i młodzież.

Od wielu lat pracownicy muzeum są zaangażowani w różnego typu imprezy popularyzujące dziedzictwo archeologiczne poza murami muzeum. Największym zainteresowaniem cieszą się pokazy archeologii doświadczalnej. Mają one miejsce na Festynie Archeologicznym w Biskupinie, Pikniku Naukowym Radia BIS, podczas Dni Dziedzictwa Słowiańskiego. Ostatnio w Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, zwiększa się popularność imprez związanych z odtwarzaniem i inscenizacją znanych wydarzeń historycznych. Nasze muzeum jest także miejscem jednej z nich, upamiętniającej zdobycie Arsenału 29 listopada 1830 roku (Noc Listopadowa).

Do podstawowych trudności, z jakimi boryka się Państwowe Muzeum Archeologiczne należy przede wszystkim sposób finansowania jego działalności. Budżet muzeum składa się z dotacji podstawowej od organizatora, którym obecnie jest Samorząd Województwa Mazowieckiego, oraz z środków własnych (bilety, opłaty, wynajem pomieszczeń itp.) które oscylują wokół 10–15% wpływów. Największą część wydatków stanowią płace wraz z pochodnymi (ubezpieczenie zdrowotne, emerytalne itp.). Pozostała część budżetu jest pochłaniana przez koszty utrzymania budynków, koszty energii itp. W tej sytuacji na działalność podstawową pozostaje zaledwie niewielką część środków z dotacji. Należy jednak dodać, że od trzech lat Samorząd Województwa Mazowieckiego przeznacza poważne dodatkowe środki na remonty w Arsenale, a zwłaszcza w Rybnie. Umożliwiło to na dokonanie w Ośrodku Magazynowo-Studyjnym

[2] Na temat historii „Wiadomości Archeologicznych" zob. http://www.pma.pl/wydawnictwa/index.php?strona=wiaddzieje.

kapitalnych remontów w dwóch pawilonach oraz na zamontowanie w jednym z nich regałów przesuwanych, służących do przechowywania zabytków. Powiększyło to ponad trzykrotnie pojemność tego magazynu i pozwoli w przyszłości (wraz z tego rodzaju urządzeniami w kolejnym budynku) na likwidację czterech magazynów z materiałów drewnopochodnych, które nie zapewniają właściwych warunków przechowywania zbiorów. Również w ostatnich latach udało się pozyskać od organizatora środki na organizację wspomnianych wystaw, znaczącą modernizację m.in. Działu Konserwacji Muzealiów i zakupów wyposażenia elektronicznego dla całego muzeum.

Perspektywy rozwoju Państwowego Muzeum Archeologicznego uzależnione są z jednej strony od czynników zewnętrznych, takich jak polityka kulturalna państwa, stan budżetu, koniunktura gospodarcza itp., a z drugiej od działań i planów samego muzeum. Należy przypomnieć, że w wyniku reformy samorządowej z 1 stycznia 1999 roku większość muzeów znalazła się pod kontrolą nowopowstałych samorządów. Również Państwowe Muzeum Archeologiczne, będące od samego początku swego istnienia instytucją rządową, zostało przekazane władzom samorządowym województwa mazowieckiego. Warto jednak podkreślić, że w pełni akceptują one kierunki i ogólnopolski charakter działalności PMA. Co więcej, samorząd województwa mazowieckiego bardzo przychylnie traktuje potrzeby muzeum w różnych dziedzinach, co przyczyniło się m.in. do polepszenia stanu wyposażenia technicznego instytucji, a także do zintensyfikowania działalności wystawienniczej, o czym wspomniałem już wyżej.

Inną ważną kwestią jest pytanie, czy w początkach XXI wieku, w sytuacji członkostwa Polski w Unii Europejskiej, taki model muzeum, jaki reprezentuje PMA, jest możliwy do utrzymania. Chodzi przede wszystkim o naukową działalność muzeum. Czy prowadzenie badań archeologicznych w szerokim znaczeniu tego terminu nie powinno stać się wyłącznie domeną instytutów archeologii w uniwersytetach oraz w Polskiej Akademii Nauk? Podobne poglądy są niekiedy wypowiadane przez przedstawicieli środowiska naukowego archeologów. Wydaje się jednak, że naukowe opracowania zbiorów archeologicznych i ich publikacja, czyli inaczej mówiąc publikacja źródeł historycznych, jest naturalnym polem działań dla archeologów pracujących w takich muzeach jak PMA. Zarzucenie tej działalności doprowadziłoby do ograniczenia archeologom dostępu do zabytków archeologicznych i powiększałoby dysproporcje pomiędzy materiałami opublikowanymi a nieopublikowanymi.

Niebezpieczeństwo zmiany modelu wyspecjalizowanego muzeum archeologicznego w instytucję wyłącznie popularyzującą archeologię jest realne. W myśl pewnych pomysłów muzea powinny przekształcać się w instytucje zaangażowane w działalność przemysłu turystycznego czy nawet w placówki ułatwiające spędzanie ludziom wolnego czasu. Jest faktem, że coraz częściej w muzeach organizuje się różnego typu imprezy masowe, festyny, pokazy itp. nie zawsze do końca zgodne z profilem muzeum. Tendencja ta nie omija również muzeów archeologicznych, gdzie mają miejsce nie tylko pokazy archeologii doświadczalnej itp., ale także imprezy rekonstruujące znane wydarzenia historyczne. Co więcej, publiczność postrzega muzea głównie przez pryzmat takich wydarzeń, pozostawiając oglądanie wystaw, gdzie prezentowane są oryginalne zabytki, dzieciom i młodzieży.

Kolejne pytanie należy zadać o charakter ekspozycji, zarówno stałych jak i czasowych. Czy nadal mają być one rodzajem systematycznego (lecz zapewne nieco nudnego) wykładu kulturowo-chronologicznego o odległych w czasie ludziach i wydarzeniach? Czy może wystarczy przedstawić tylko, lecz za to dokładniej, kluczowe wydarzenia, takie jak np. przejście od gospodarki łowiecko-zbierackiej do rolniczo-hodowlanej czy początki formowania się państw wczesnośredniowiecznych lub też w sposób przekrojowy pewne procesy historyczne i kulturowe, np. ewolucję obrządku pogrzebowego od czasów najdawniejszych do średniowiecza? Pytań tego rodzaju można postawić oczywiście więcej. Nie jest łatwo znaleźć na nie odpowiedzi.

W najbliższych latach kluczową kwestią dla PMA stanie się konieczność powiększenia stosunkowo niewielkich obecnie powierzchni wystawowych poprzez m.in. przeniesienie Biblioteki Naukowej z skrzydła północnego do wschodniego, gdzie dostęp do biblioteki dla czytelników z zewnątrz byłby dużo łatwiejszy. Łączy się to z projektem utworzenia nowej wystawy stałej, która zostałaby umieszczona w salach pierwszego piętra skrzydła północnego. Umożliwiłoby to w konsekwencji powiększenie sal dla ekspozycji czasowych na parterze. Projekt ten wymaga prac remontowych na dużą skalę i poważnych nakładów na nowe wyposażenie biblioteki.

Innym palącym problem jest zagospodarowanie wspaniałego dziedzińca, poważnie zdewastowanego podczas prac remontowych skrzydła wschodniego w końcu lat siedemdziesiątych. W myśl wstępnego studium architektonicznego cały dziedziniec zostałby podpiwniczony a w uzyskanych tą drogą pomieszczeniach znalazłyby się m.in. sale dydaktyczne, sala kinowo-odczytowa, szatnie i pomieszczenia recepcyjne itp. Otworzyłoby to nowe możliwości dla działalności muzeum, zwłaszcza w sezonie wiosenno-letnim poprzez organizację imprez plenerowych, koncertów na „odzyskanym" w ten sposób dziedzińcu. Dziedziniec stałby się też naturalnym łącznikiem między głównym wejściem do Arsenału od ul. Długiej (a nie, jak to ma miejsce obecnie, od Parku Krasińskich) a salami wystawowymi w skrzydle północnym. Jest

rzeczą oczywistą, że oba te projekty mogą być zrealizowane jedynie w wyniku otrzymania odpowiednich, dodatkowych środków ze strony organizatora.

Jak się wydaje dla muzeum takiego jak PMA przyszłość winna chyba opierać się na kontynuacji dotychczasowego modelu działania wzbogaconego jednak o nowoczesne działania edukacyjne i popularyzatorskie. Pewną trudność w tych działaniach stanowi fakt, że muzea ze swego założenia są instytucjami konserwatywnymi. W przypadku muzeów archeologicznych dodatkowym czynnikiem jest to, iż powiększanie zbiorów (naczelne zadanie każdego muzeum) ma miejsce w wyniku procedury naukowo-badawczej jakimi są wykopaliska. Narzuca to pewien model myślenia wśród wielu archeologów-muzealników, którzy stawiają działania naukowe wyżej niż wszelkie formy popularyzacji. Jednak, pozwolę sobie wyrazić przekonanie, że mimo wszystkich przytoczonych wyżej zastrzeżeń i uwarunkowań, wyspecjalizowane muzea archeologiczne takie jak PMA winny zachować swą specjalną formę, jako najtrwalsze instytucje stojące na straży dziedzictwa archeologicznego.

THE PRESENT AND FUTURE PERSPECTIVES OF THE STATE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN WARSAW

In May 2008 the State Archaeological Museum in Warsaw celebrated its 80th anniversary[1]. Both in the past and at present the Museum has united the functions of a research institute with that of an exhibition gallery. It has a staff off 120, two thirds of whom are museum science specialists. Among them are forty or so professional archaeologists, six with a PhD or professor's degrees. Most of the museum staff are concerned – within the frameworks of departments taking care of the collections – with scientific analysis and interpretation of collections, excavation and with developing exhibition scenarios.

The second largest unit associated with follow up work on the collections is the Department of Conservation and the Facsimiles Section. The Department carries out conservation work of virtually all types of archaeological object, except for very large timber elements. The Anthropology Laboratory of the Museum specialises in analysis of human remains, mostly from cemetery sites excavated by the Museum's own archaeological expeditions. An extensive department is concerned with cataloguing the collections which derive from over 11 000 sites, mostly from the territory of present day Poland as well as from the territory which was part of the Polish Commonwealth until 1795. The Museum's extensive archival material – documentation from past and present archaeological research, legacies of many leading Polish archaeologists *etc*, is stored and investigated in the Department of Documentation. The Museum has a specialised Scientific Library of *ca* 60 000 volumes. Many of them are unique copies in Poland. The Library is open to all researchers, including also students of archaeology.

The State Archaeological Museum has the largest archaeological finds storage facility in Poland – the Storage and Research Unit at Rybno in western Mazowsze, about 70 km to the west of Warsaw. Seven storage houses help store mass material such as pottery and flints, fragments of timber structures *etc*. There is also a small conservations workshop and accommodation of museum staff members and archaeologists from other institutions who visit Rybno to study the collections.

As in the past also now the State Archaeological Museum continues to engage in lively excavation activity. In the first decades of the 21st century it ran 4–9 excavation campaigns every year investigating Late Palaeolithic to Early Medieval sites in Central and NE Poland. Under the Polish law this is the main method of acquiring collections by the Museum since all archaeological artefacts are property of the State and all commerce in them is illegal. Most of the investigations were commissioned by and funded from the resources of the Provincial Inspector of Monuments and from the resources of the newly initiated operational programs of the Ministry of Culture and National Heritage. This demonstrates the significant involvement of the State Archaeological Museum in protection of archaeological heritage in Poland.

The Museum continues to publish its yearly journal "Wiadomości Archeologiczne", the oldest archaeological publication of its kind in Poland, in print for 135 years now[2]. Other Museum publications include monographs of archaeological sites and scientific catalogues of the collections, particularly of those originating from areas of pre-1795 Poland, and exhibition catalogues. The staff of the State Archaeological Museum publish a total of seventy or so scientific and popular publications every year. In 2008, after a break of many years, the Museum revived its "Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne" series which features larger monographs and analytical studies.

Over the years, the Museum staff have been carrying out research and publication grants of the State Committee of Scientific Research; the results of their efforts are published in the form of comprehensive monographs of the key archaeological sites in Poland. The editorial board of the Monumenta Archaeologica Barbarica series well-known to European archaeologists specialising in Roman Iron Age is also placed in the Museum. Of fourteen titles from this series already published six were written by Museum staff.

The next field of activity pursued by the Museum is dissemination of knowledge on archaeological heritage and education. A permanent exhibition on Polish prehistory, thoroughly modernised recently by deploying state-of-the-art audiovisual solutions, will soon be given also a full version in English. Two other permanent exhibitions intended to complement the school curriculum are "ABC of Romanesque" and ABC of "Gothic Architecture". Finally, there is a standing exhibition which highlights the Late Bronze fortified settlement at Biskupin – the best known archaeological site in Poland.

Every year the Museum organises a series of temporary exhibitions drawing on its own collections and playing host to exhibitions from museums across Poland and abroad. One of these was the highly successful "Between Mycenae and the Baltic" brought by the East Slovak Museum in Košice; a year later, the exhibition "Vandals – Keepers of the Amber Route", developed in cooperation with the Archaeology Institute of Marie Curie-Skłodowska University in Lublin, turned out to be a sensation. In 2006 a major event was the presentation of authentic artefacts from Troy as part of the exhibition "Troy – the Dream of Heinrich Schliemann" prepared in cooperation with the Berlin Muzeum für Vor- und Frühgeschichte. The following year saw the opening of the exhibition "Treasures of Ancient Latvia" – the first ever presentation in Poland of the rich archaeological heritage of this Baltic republic.

One of the most significant events ever for the Museum was the opening in December 2007 of the exhibition "Treasures of the Middle Ages" organised from the collections of the Medieval and Modern Age Department of the Museum. In the summer of 2008 this display was viewed by a truly impressive number of visitors at the Wikinger Museum in Haithabu – more than 109 000 guests in just three months. There are plans to take this exhibition to other venues in Poland and abroad, *eg* Riga, Berlin and Prague.

In its educational activity the Museum works in close cooperation with schools. Every year some 2000 museum classes are organised, held on didactic premises of the Museum and involve *eg*, the making of pottery and beads, basic weaving techniques, and coin-making. Every year the Museum opens its doors to some 50 000 visitors – 80% of them children and teenagers.

Over many years the Museum staff have been involved in various outdoor projects aimed at promoting the archaeological heritage. Of these the most popular are presentations of experimental archaeology. They are held during the archaeological festival in Biskupin, at the "Scientific Picnic" of Radio BIS network. and during the "Slav Heritage Days". As many other countries Poland has witnessed a growing popularity of events associated with reconstruction and re-enactment of famous historical events. The historic building of the Warsaw Museum and its surroundings provide a setting for one of such re-enactments – the taking of the Arsenal on 29 November 1830.

A major challenge for the Museum is how to finance its activities. The main source of its budget are funds allocated by the self-government of the Mazowsze province; a smaller amount – 10–15% of the budget comes from ticket sales, fees, rental of facilities. The largest portion of expenditure is on salaries and associated costs (health and retirement insurance). The remaining part of the budget is consumed by building maintenance costs, power supply, *etc*. Ultimately the Museum is left with only a very small fraction to pursue its statutory activities. It must be noted however that over the last three years the Mazowsze provincial self-government has come up with substantial supplementary funding to pay for the maintenance works on the Warsaw building (the Arsenal) and most particularly, at Rybno. It has been possible to undertake a major remodelling project on two buildings of the Storage and Research Unit and install mobile storage cases in one of them. This has increased over three fold the capacity of the storage unit and will possible in future (after similar facilities have been installed in another unit) the dismantling of four units built of timber derivative material which do not ensure proper storage conditions. Also in recent years the Museum was able to secure resources from the Mazowsze self-government to finance the organisation of exhibitions mentioned earlier, as well as the major modernisation of its Conservations Department and purchase of electronic equipment for the Museum.

The future prospects of the Warsaw Museum depend on external factors, *eg*, the state policy on culture, national budget, economic situation *etc*, but also on the activity and plans of the Museum. As a result of the administrative reform of 1 January 1999 most museums have passed into charge of the newly enacted self-governments. The State Archaeological Museum also, a government institution from the time its inception, passed into the charge of the provincial Mazowsze self-government authority. This self-government has fully accepted the direction and the all-Polish character of the Museum's activity. It is also favourably disposed toward the Museum's needs in various fields, which has contributed *eg*, to the improvement of the level of technical equipment of the Museum and also to intensification of exhibition activity, as was noted earlier.

Another important question is whether now that we have entered 21st century and Poland has joined the European Union it is possible at all to sustain the model represented by our institution in the past. By this I mean, first of all, the scientific activity of the museum. Perhaps, archaeological investigation in its broad sense should become the concern only of archaeology institutes of universities and of the Polish Academy of Science? Similar views have been expressed on occasion by representatives of the archaeological milieu. It seems nevertheless that scientific analysis, interpretation and publication of archaeological collections, in other words, of source materials, is a natural field of activity of archaeologists working in museums such as the State Archaeological Museum. Discontinuation of this activity would reduce the access of archaeologists to archelogical artefacts and increase the disproportion between the published and unpublished material.

The danger posed by the changeover from the model of a specialised archaeology museum to an institution concerned exclusively with dissemination of archaeology is real. According to some views museums should transform into institutions which cater to the tourist industry or even of the leisure industry. Increasingly often, museums are seen to function as venues for various type of mass events, festivals, shows, *etc*, some of which are not compatible with the profile of the museum at all. This trend has been affecting also museums of archaeology which, next to fielding presentations of experimental archaeology, have become the setting for the re-enactment of historical events. In addition, the general public apparently accept this role of museums as the main one, happy to leave the viewing of display galleries to schoolchildren.

The next question which needs to be asked is about the nature of the displays, both permanent and temporary. Are they to continue as a sort of an ordered (but probably somewhat boring) lecture on distant people and events, arranged by culture and chronology? Or would it be enough to focus, in greater detail though, only on key events such as transition from the hunter-gatherer to the farming and stock breeding economy, or on the origins of early medieval statehood, or, in a similar manner, on certain processes such as evolution of the funerary rite from the dawn of humanity until the Middle Ages? Obviously it is possible to pose more questions of this kind. And it is not easy to find an answer to them.

In the coming years one of important projects for the Museum will be to expand its relatively small display space. There are plans to relocate the Museum library from the northern to the eastern wing; this would make access for visitors from outside the Museum much easier. A new permanent exhibition would be housed in the rooms on the first floor of the northern wing. In this way, room will have been gained for the temporary exhibitions on the ground floor. This project calls for wide-scale remodelling works and serious outlays on the new equipment for the library.

Another pressing issue is how to utilize the fine courtyard of the Museum building seriously devastated in the wake of repair works made to the eastern wing during the late 1970s. According to a preliminary architectural study the entire courtyard is to be provided in future with an underground level which will accommodate educational facilities, a lecture and film viewing hall, cloakrooms, reception rooms, *etc*. This should open up new potential for Museum activities, particularly during the spring-summer season, making it possible to stage open air events and concerts in the 'reclaimed' courtyard. The courtyard will come to function as a natural connecting unit between the main entrance to the Arsenal from Długa street (rather, than at present, from the Krasiński Park) and display rooms in the northern wing. Obviously, both these projects require suitable supplementary financing by the provincial self-government.

It seems that the future of a museum such as ours should continue to base on the present model of activity enhanced, neverthe-

less, by up-to-date educational and outreach activity. One difficulty is that museums are by their nature conservative institutions. In the case of archaeology museums an additional factor is that they add to their holdings (primary task of every museum) in the process of research work such as excavation. This imposes a certain mindset on many archaeologists-museum specialists who rate research activity above all other forms of disseminating archaeology. Even so, let me venture my opinion that despite all the reservations and circumstances outlined here specialised archaeology museums such as the Warsaw Museum should retain their special form as the most enduring institutions which stand guard over our archaeological heritage.

tłum. A. Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	–	„Acta Archaeologica Carpathica", Kraków
AAHung.	–	„Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae", Budapest
AFB	–	„Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsichen Bodendenkmalpflege", Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	–	„Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr ...", Danzig
APolski	–	„Archeologia Polski", Warszawa
APS	–	„Archeologia Polski Środkowowschodniej", Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	–	„Archeologické rozhledy", Praha
B.A.R. Int. Series	–	British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	–	„Bericht der Römisch-Germanischen Kommission", Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	–	„Bonner Jahbücher", Köln/Bonn
BMJ	–	„Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern", Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...", Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	–	Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	–	„Fontes Archaeologici Posnanienses" (wcześniej: „Fontes Praehistorici"), Poznań
Inf.Arch.	–	„Informator Archeologiczny. Badania rok ...", Warszawa
InvArch.	–	„Inventaria Archaeologica, Pologne", Warszawa-Łódź
JmV	–	„Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte", Halle/Saale
JRGZM	–	„Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz", Mainz
KHKM	–	„Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", Warszawa
KSIA	–	Kratkie soobŝeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	–	Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	–	„Materiały Archeologiczne", Kraków
MS	–	„Materiały Starożytne", Warszawa
MSiW	–	„Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne", Warszawa
MSROA	–	„Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego", Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
MZP	–	„Materiały Zachodniopomorskie", Szczecin
PA	–	„Památky archeologické" (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné"), Praha
PArch.	–	„Przegląd Archeologiczny", Poznań
PMMAE	–	„Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna", Łódź
PomAnt	–	„Pomorania Antiqua", Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	–	*Prahistoria ziem polskich*, tom I: *Paleolit i mezolit* (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: *Neolit* (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: *Wczesna epoka brązu* (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego* (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: *Późny okres lateński i okres rzymski* (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	–	„Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia" (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde"), Königsberg i.Pr.
PZ	–	„Praehistorische Zeitschrift", Berlin-New York
RArch.	–	„Recherches Archéologiques", Kraków
RB	–	„Rocznik Białostocki", Białystok
RO	–	„Rocznik Olsztyński", Olsztyn
SJahr.	–	„Saalburg Jahrbuch", Berlin-New York
SlA	–	„Slovenská archeológia", Bratislava
SovArch	–	„Sovetskaâ Arheologia" (Советская археология), Moskva
SprArch.	–	„Sprawozdania Archeologiczne", Kraków
SprPMA	–	„Sprawozdania P.M.A.", Warszawa
WA	–	„Wiadomości Archeologiczne", Warszawa
ZNUJ	–	„Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego", Kraków
ZOW	–	„Z otchłani wieków", Warszawa

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2008. Wydanie I. Nakład 500 egz.
Druk i oprawa: Zakład Poligraficzny POLIMER, ul. Mieszka I 24, 75-132 Koszalin